

zadruge priredili zakusko za udeležence zasedanja, ki je minila v sproščenem razpoloženju.

Na seji stalne češkoslovaško-jugoslovanske zgodovinske komisije so sklenili, da bo naslednje 10. zasedanje komisije jeseni 1976. leta v Beogradu, na katerem bodo obravnavali temo: »Družba in kultura Slovanov od 6. do 10. stoletja«. Dogovorili so se, da bodo v Zgodovinskem časopisu objavili bibliografijo češkoslovaških člankov o jugoslovanski problematiki (že izšlo v prejšnji številki). Sprejet je bil tudi sklep, da bodo referati 9. zasedanja o turški problematiki objavljeni v posebni publikaciji v angleškem jeziku. Ob zaključku zasedanja je bil svečano podpisan sklepni protokol.

Moramo ugotoviti, da češkoslovaško-jugoslovanska zgodovinska komisija deluje zelo redno in uspešno. Tematika posameznih srečanj je različna in posega v vsa zgodovinska razdobja. Na sestankih pride do izmenjave izkušenj češkoslovaških in jugoslovanskih zgodovinarjev ter do ugotavljanja stičnih točk pri proučevanju istovetne ali podobne zgodovinske problematike. Sestanki so izredno koristni za obe strani.

Ignacij Voje

MEDNARODNI KULTURNOZGODOVINSKI SIMPOZIJ MODINCI (KÖSZEG 1976)

Leta 1970 so sklenili gradiščanska deželna vlada, inštitut za kulturne stike s tujino v Budimpešti in po pooblastilu izvršnega sveta SR Slovenije združenje visokošolskih zavodov v Mariboru pogodbo o vsakoletnem prirejanju kulturnozgodovinskega simpozija. Tako se je iz ideje o vsakoletnem srečanju zgodovinarjev v spomin bitke pri Monoštru (1664), ki se je rodila na proslavi 300-letnice bitke (1964) razvila mednarodna kulturna prireditelj; leta 1971 je namreč v krog prirediteljev stopilo še Povijesno društvo Hrvatske, na lanskem srečanju v Modincih pa tudi štajerska deželna vlada, ki je bila prvotno zastopana prek gradiščanske deželne vlade. Simpozij je v teh letih postal priznana kulturnozgodovinska manifestacija sosednih panonskih dežel (Gradiščanske, Madžarske, Slovenije, Hrvatske in Štajerske). Vredno je omeniti, da se je v tem času izoblikovala — ne po majhni zaslugi slovenskih članov v organizacijskem odboru — tudi dejanska enakopravnost udeleženk simpozija (uvedba simultane prevajanja v jezike udeležencev; branje referatov v materinem jeziku referentov, na isti način pa se referati tudi objavljajo v zborniku simpozija — seveda s povzetki v ostalih treh jezikih). Prvotni povsem avstrijski simpozij pa je dobil pravi mednarodni značaj.

Letošnji simpozij je bil ponovno v Köszegu, prijaznem mestecu v skrajnem zahodnem delu komitata Vas, znanem po turškem obleganju iz leta 1532 in heroičnem odporu (Mikloš Jurišič). Od 5. do 9. julija se je tu zbralo prek osemdeset znanstvenih raziskovalcev — zgodovinarjev in pedagogov — iz omenjenih dežel na 7. kulturnozgodovinskem simpoziju. Tema letošnjega simpozija je bila »Šolstvo in izobraževanje v panonskem prostoru do 1918, s posebnim ozirom na višje šolstvo«; torej je bil v vsebinskem pogledu letošnji simpozij nadaljevanje lanskega, le da je bil lanski posvečen predvsem obravnavanju elementarnega, osnovnega šolstva, letošnji pa srednjega in zlasti visokega ter višjega šolstva. Samo srečanje so seveda to pot organizirali madžarski člani organizacijskega odbora (dr. Ferenc Horvath in dr. Károly Vörös).

Simpozij je odprl dr. György Gonda, predsednik Železne županije, v imenu častnega odbora pa sta udeležence med drugimi pozdravila tudi Rudi Čačinovič, podpredsednik izvršnega sveta Skupščine SR Slovenije in dr. Ivan Jurkovič, član izvršnega sveta Skupščine SR Hrvatske. Uvodni referat je podal sodelavec zgodovinskega inštituta ogrske akademije dr. Károly Vörös iz Budimpešte na temo: »Družba in izobraževanje v panonskem prostoru«. Izhodišče njegovega v konstruktivskem in vsebinskem pogledu izredno zanimivega referata je bilo v nesporni ugotovitvi, da vsakokratne družbene potrebe določajo sistem izobraževalne ustanove, njihovo število in učno gradivo v posameznih obdobjih na danem prostoru. Izobraževalne potrebe pa izvirajo iz funkcij, ki jih ima vsakokratna družba v svojem razvoju. Avtor je ugotovil, da je bil panonski prostor stoletja ogrožen od turške nevarnosti, kar je omejevalo razvoj meščanstva v nasprotju z zahodno

Evropo ter omogočalo v tem prostoru nadaljnje utrjevanje tlačanstva. V tej družbi se je delitev dela lahko vršila le v neznahtni meri, zato tudi ni bilo večjih potreb po srednješolsko in visokošolsko izobraženih strokovnjakih. Primerjalni podatki raziskav o razvoju mest na tem področju lepo kažejo to zaostalost; tako je bila v tej regiji vse do konca 18. stoletja mreža srednjega in visokega šolstva pomanjkljiva tudi v mestih. Rešitev potreb po intelektualnih funkcijah je bila do konca tega obdobja možna le z naseljevanjem strokovno izobraženih ljudi iz drugih regij ali s pošiljanjem ljudi na študij na druga področja. Večji razvoj izobraževalnih ustanov pa lahko ugotovimo šele v 19. stoletju, ko se je ta prostor organsko povezal z evropskimi gospodarskimi tokovi.

Drugi madžarski referent **dr. József Kovács** iz Budimpešte je sicer dal svojemu prispevku naslov »Splošna izobrazba zahodno podonavskih mest od 16. stoletja«, vendar se je v prvem delu referata v glavnem omejil le na prikaz zgodovinskega razvoja gimnazije v Sopronu od reformacije dalje, v drugem delu pa na analizo vzgojnega prizadevanja cehov v Kőszegu in Sopronu. Zanimiv je bil prikaz virov — deloma celo na novo odkritih, ki jih je avtor uporabil v ta namen. Položaj učiteljev na šopronski evangeličanski gimnaziji je skiciral na osnovi oporoke Benedeka Nagya iz Sármeleka, družbene potrebe po srednješolsko in visokošolsko izobraženih ljudeh v določenem obdobju je slikal na osnovi prošenj za podelitev dijaških in študentskih podpor. Za prikaz knjižne kulture meščanov Šoprona in Kőszega je uporabil ohranjene sezname knjig. Zanimanje in potrebe bralcev v prvi polovici 17. stoletja pa je spoznal po skladiščnem seznamu knjigarnarja iz leta 1627.

Dr. József Kanyar iz Kaposvára je obravnaval srednje šole in srednješolsko izobraževanje v južnem Podonavju v 18. in 19. stoletju. Na tem področju je 150-letno turško gospostvo, ki se je končalo ob koncu 17. stoletja, uničilo pozne srednjeveške kulturnoizobraževalne institucije: univerzo v Pečuhu, katoliške šole in v 16. stoletju nastale protestantske šole. V začetku 18. stoletja je bilo tako treba začeti znova. V Pečuhu je bila ponovno ustanovljena kraljevska akademija (pravna visoka šola), ki je bila leta 1802 premeščena v Győr. Avtor je nato razpravljaj o organizatorjih in ustanoviteljih srednješolskih učnih ustanov: o rimskokatoliški cerkvi in o dveh protestantskih cerkvah; zaključil pa z ugotovitvijo, da je južni del Podonavja močno zaostajal glede tega šolstva s severnim ter da se je to stanje začelo nekoliko popravljati sredi 19. stoletja.

Avstrijci so tokrat prispevali tri referate. Deželni uradnik **Franz Probst** iz Železnega je obravnaval »Evangeličanske učne ustanove Oberschützna in njihov prispevek k šolski literaturi 19. stoletja«. Precej smo Slovenci pričakovali od prispevkov docenta graške univerze **dr. Johanna Andritscha** ter seveda univerzitetnega profesorja dunajske univerze **dr. Franza Galla**. Žal se je prvi v svoji temi »Univerza v Gradcu in panonski prostor« v celoti omejil le na stike graške univerze z zahodnim in severnim delom Madžarske; povezanosti tega univerzitetnega središča z deli slovenskega in hrvatskega ozemlja ni obravnaval. Sicer pa je avtor orisal razvoj graške univerze od ustanovitve jezuitskega kolegija leta 1571 do srede 19. stoletja. Jezuitsko univerzo (s teološko in filozofsko stolico) v Gradcu so obiskovali študentje iz različnih delov Evrope: Irske, Škotske, Anglije, Francije, Španije, Nemčije, vzhodne Evrope, Skandinavije, Italije, pa tudi z današnjega prostora Poljske in Sovjetske zveze, precej pa jih je bilo tudi iz zahodne Madžarske, Erdelja in celo iz krajev, ki so jih zasedli Turki. Vse do leta 1773, ko je bil jezuitski red razpuščen, moremo ugotavljati sodelovanje, tekmovanje, pa tudi rivalstvo med graško univerzo in prav tako jezuitskimi univerzami na Dunaju in Trnovi. Med temi tremi univerzitetnimi središči so se tako profesorji kot študentje (dijaki) stalno menjavali, kar pa seveda — upošteva je jezuitski študijski sistem — ni nič nenavadnega. Tako je v času prvega dvestoletnega obdobja graške univerze (1586—1782), ko jo je Jožef II. leta 1782 degradiral na nivo liceja, bilo na njej okrog 1.500 slušateljev, ki so prišli iz Madžarske in 57 madžarskih profesorjev. Avtor tudi s slikanjem stikov Gradca s panonskim prostorom ni odkril kaj bistveno novega, saj je bil že doslej v glavnem poznan vpliv graške univerze — kot trdnjave katoliške protireformacije v tem prostoru — tudi na rekatolizacijo bližnjih pokrajin Madžarske in Hrvatske.

Dr. Franz Gall pa je poskušal v svojem referatu »Vienna docet — Univerza na Dunaju kot evropska izobraževalna ustanova« predvsem opravičiti univerzalni značaj te visokošolske ustanove in sicer tako v pogledu predavateljev in slušateljev

kot v pogledu znanosti in narodnosti. Naglasil je, da je dunajska univerza v svojem 600-letnem obstoju izobrazila skoraj milijon slušateljev. Do 1525. leta je večina le-teh prihajala z zahoda, predvsem iz Nemčije. Iz madžarskega prostora jih je bilo do leta 1518 le 16 %. Do leta 1848 je prihajala iz vzhodne in jugovzhodne Evrope le 1/6 vseh slušateljev. Od marčne revolucije do razpada habsburške monarhije pa je bilo nememško govorečih slušateljev 45 %. Med tujejezičnimi slušatelji so dominirali južni Slovani (55 %), sledili so Madžari, Romuni, Rusi, Bolgari, Turki in Albanci. V ilustracijo teh podatkov je navedel nekoliko markantnih imen, katera so se tu izobrazevala. Za marsikatero svoje pomembne poteze se mora ustanova zahvaliti italijanskim, francoskim in nizozemskim duhovnim vplivom. Tu so proučevali Celtis, Sambucus, Perlachius, Mussafia, Rokitansky in drugi. Avtor je s tem simpatičnim in metodično odlično izdelanim referatom požel burn aplavz, v vsebinskem pogledu pa je navajal rezultate raziskav, ki jih je objavil v svojem znanem delu o dunajski univerzi in njenih študentih in je izšlo leta 1965 ob 600-letnici dunajske univerze.

Prof. dr. Igor Karaman iz Zagreba je v svojem referatu obdelal socialno in regionalno poreklo študentov zagrebških visokošolskih ustanov od konca 18. stoletja do prve svetovne vojne. Ugotovil je, da je bila na zagrebški Kraljevski Akademiji (1791—1830) le dobra desetina slušateljev plemiškega izvora, pa še to so bili predvsem sinovi domačega malega plemstva, skoraj polovica jih je bilo meščanov, preko 30 % pa kmečkega porekla. V naslednjem obdobju — po ustanovitvi moderne hrvatske univerze — so na njej prevladovali slušatelji, katerih očetje so imeli svobodne ali javne poklice (skoraj 40 %), s trgovino, obrtjo in industrijo se je bavilo 27 % vseh staršev, kmečkih sinov pa je bilo v tem obdobju le 11 %. Slika regionalnega porekla slušateljev Kraljevske Akademije kaže že znano dejstvo, da so na njej prevladovali študentje iz Slavonije in Hrvatske. Slušateljev iz hrvatskih dežel, ki niso bile v sklopu dežel krone sv. Štefana, pa je bilo izredno malo. V drugi polovici 19. stoletja se je začelo prav to stanje precej spreminjati, število študentov iz Istre in Dalmacije, pa tudi iz Bosne in Hercegovine se je iz leta v leto večalo, v tem obdobju je prišlo iz teh dežel skoraj 28 % vseh študentov zagrebške univerze. Referat je zbudil precej pozornosti, vsekakor upravičena kritika se je nanašala na interpretacijo določenih podatkov, ki jih o sredstvih za vzdrževanje študentov nudijo univerzitetne matrice. Avstrijski udeleženci (dr. F. Gall) pa so ob tem referatu odprli tudi vprašanje veljavnosti diplom z univerz ogrske polovice države v avstrijskem delu ter obratno in vprašanje obstoja konkretnih pravnih določil, ki so takšen prehod onemogočala. Referat Krunoslava Tkalca »Šolstvo Slavonije v 19. stoletju« je zaradi bolezni avtorja odpadel; namesto tega je poročal o zagrebškem učiteljišču v 19. stoletju prof. Dušan Plečaš iz Osijeka.

Prof. Miroslav Kokolj iz Ljubljane je po soglasnem mnenju udeležencev tudi na letošnjem simpoziju prebral enega najbolj zapazanih referatov. Ukvarjal se je s šolanjem Prekmurcev po končani višji stopnji osnovne šole od začetkov 19. stoletja do leta 1918. Pregledu materialnih možnosti in rezultatov šolanja slovenskih prekmurskih dijakov — katoliške in evangeličanske veroizpovedi — do začetka 19. stoletja je sledil podroben prikaz nastanka, razvoja in kulturnopolitičnih teženj meščanskih šol v Doljni Lendavi in Murski Soboti. Referat je zaključil z naslednjimi ugotovitvami: 1. že v obdobju preraščanja polfevdalizma v industrijski kapitalizem je na področju Slovenske krajine obstajala objektivna potreba po šoli srednje stopnje, ki pa je vlade Ogrske niso dovolile, 2. evangeličanski duhovniki in učitelji so se izobrazevali v Sopronu in Požunu, katoliški mladini pa je bila odprta pot v sirotišnico v Kőszegu ter na tamkajšnjo gimnazijo in bogoslovje, 3. za potrebe učiteljev osnovnih šol je bilo ustrezno leta 1897 z ustanovitvijo učiteljišča v Čakovcu, semkaj so prihajali tudi dijaki iz lendavske meščanske šole, 4. načrtna madžarizacija je poklicala v življenje meščanske šole v Doljni Lendavi (1872) in Murski Soboti (1913), tu slovenščina ni bila niti učni predmet, 5. vse imenovane šole so dušile nemadžarske narodnosti — tudi slovenstvo prebivalcev med Muro in Rabo, hotem jih čim preje pomadžariti. V svojem referatu z naslovom »Srednje šole in višji študiji na slovenskem ozemlju — s posebnim poudarkom na severovzhodni del — do leta 1918« je prof. Jože Ciperle iz Ljubljane na osnovi obstoječe literature orisal razvojno linijo omenjenega šolstva na celotnem slovenskem etničnem ozemlju od prvih začetkov v dobi reformacije. Čim bolj plastičen prikaz naj bi omogočila primerjava vsebine naših višjih študij z vsebino višjega šolstva oziroma univerzitetnega študija v naši neposredni sosesčini (z Gradcem in Zagrebom).

Da bi organizatorji pripomogli h kulturnemu poznavanju med sosednjimi narodi, ki jih družijo bogata kulturna preteklost panonskega prostora, so tudi letos pripravili obsežen kulturni program. Poslušali smo koncert komornega orkestra »Bela Bartok« iz Szombathelya, se udeležili umetniškega večera skupin iz Železnega, Szombathelya, Maribora in Zagreba ter si v okviru popoldanske ekskurzije ogledali Szombathely in Jak.

Petdnevni simpozij o šolstvu in izobraževanju v panonskem prostoru do 1918 s posebnim ozirom na višje šolstvo je torej prinesel deset referatov. Res je, da so bili referati izredno obsežni in tehtni, dnevi simpozija pa zaradi obsežnega programa naporni, vendar pa vse to ne more opravičiti dejstva, da diskusije praktično ni bilo. Toda kljub temu moremo imeti simpozij za uspel. Tudi Köszege 76 — kot vse dosedanji simpoziji Modinci — je opravičil svojo znanstveno vrednost in prispeval k zblizevanju med sosednjimi narodi v panonskem prostoru.

Jože Ciperle